

монополію на науку. Вони твердять, що наука не протриває релігії. А атеїзм пояснюють іншими причинами, не „наукою“.

Всі християнські автори, що їх я читав, подають в суті речі такі причини атеїзму (невірства), які вичисляє наша „Етика для вищих клас середніх шкіл“ від о. Д. Дорожинського (за дром К. Щекліком). Ось як там вичислені причини невірства:

„1) Порочність серця є найчастішою причиною невірства. Хто віддався порокові, той не може любити релігії тому, що вона осуджує всякий порок; противно, він мусить бажати, щоб релігія була неправдивою... то й старається вмовити в себе, що вона таки дійсно є неправдива“.

„2) Читання книжок противних вірі і приставання з невірними людьми“.

„3) Незнання правд віри“.

„4) Порожність, бажання відрізнитися від віруючого народу“.

„5) Сила прикладу й авторитету... Нерідко буває, що чоловік тому захитається у своїй вірі і стане сумніватися в ній, що не один великий учений або поет був також без віри“.

„6) Гордість і перецінювання свого розуму, коли чоловік не хоче признавати того, чого сам своїм умом не може поняти“¹⁾.

Остаточно ті всі причини зводяться на грішний стан душі. Віру тратить ніби той, хто задля своїх грішних тенденцій хоче її позбутися (тому читає безбожні книжки та йде за безбожними авторитетами), або бодай не дбає про віру (незнання правд віри). Етика о. Дорожинського виразно каже, що атеїст не може бути моральною людиною: „Ніколи моральний чоловік, чесних обичаїв не виражається про речі віри легкодушно, з погордою або насмішками, бо це для нього занадто свята річ, котру він уміє пошанувати в собі і в других“.

Безперечно є об'єктивні дані, щоб з морального становища так висловлюватися. Однак це не обіймає цілої правди.

2. Вичислені причини невірства правдиві, та вони не є ані джерельні, ані вичерпуючі.

Що вони не є джерельні, про це найкраще можемо переконатися, коли наведемо аналогічні причини як причини віри. Отже причинами віри мали би бути:

1) святість серця, 2) читання побожних книжок, 3) знання правд віри, 4) покірливість, 5) сила прикладу й авторитету, 6) євангельська „вбогість духа“. Ми також тут аналогічно мусимо сказати, що ці причини правдиві, однак вони не є ані джерельні, ані вичерпуючі. Це вже другорядні причини віри. А коли ставимо квестію про причини віри, то хочемо знати першорядні, джерельні причини, бо тільки вони пояснюють генезу віри.

¹⁾ Свящ. Д. Дорожинський: Християнсько-католицька Етика. Львів 1904. §. 33.

Аналогічно й при атеїзмі хочемо знати джерельні причини, бо тільки вони зможуть нам сказати про атеїзм те, що конче потребуємо знати, щоб у останній інстанції зрозуміти всі його прояви. До Newton-а люди знали, бо в досвіді запримічували, що листок паде з дерева на землю, ріка тече в діл, місяць кружить довкола землі..., але аж Newton своїм поняттям гравітації всі такі явища звів над один спільний знаменник і зробив їх зрозумілими. Якщо нам удасться відкрити джерельну причину атеїзму, то й вона кине аналогічне світло на свій предмет.

Етика о. Дорожинського не має окремої точки, де була би подана „наука“ як причина невірства. Але ж учені атеїсти не говорять наївно, коли твердять, що їх наука зробила атеїстами. Щось у тому мусить бути правдиве. Тому й Етика о. Дорожинського не могла цілком поминути „науки“ як причини невірства. Про це в ній говориться під 6) точкою, де як причини невірства подані „гордість і перецінювання свого розуму“. Про науку там написано ось що:

„Вправді наука і освіта не можуть безпосередно спроводити невірства — бо нема ні одного позитивного результату науки, що стояв би в суперечності з вірою — але ученість може легко зділати чоловіка гордим і привести його до спокуси тільки те вважати за правдиве, що його умові очевидне. Це може статися особливо в того, хто займається науками природи. Правильність законів, яким підпадає тілесний світ і які даються схопити в математичні формули, манить поверховно думаючого і може мати на його духа такий великий вплив, що він відвертається від тих областей, в котрих такої самої ясности і наглядности не находить, і — держачися, як говорить, виключно лиш позитивного — такі справи, які на математично-емпіричній дорозі не даються рішити (нпр. про початок світа, про вічність, про остаточне призначення чоловіка), відсуває від себе як невмісні. Заблудження тих, котрі задля науки стратили віру, не полягає на тому, що в своєму змаганні і гоненні за знанням пішли за далеко, а навпаки: на тому, що вони в своєму змаганні не досить далеко пішли і вже там перестали думати де думання щойно зачинається. Правдива наука завсіди веде до віри і до Бога, а лиш односторонна і поверховна освіта ділає чоловіка гордим і відтягає від віри“.

Доки річ не є ясна, доти фалшиві зіставлення явищ найлегше накидаються нашому умові. Десятьлітний хлопчина сказав: Коли потрава пересолена, то треба її поцукрувати (щоби спараліжувати сіль). Подібно хибно зіставляють „науку“ та „атеїзм“ самі атеїсти і християнські апольогети: перші приписують „науці“ завелику функцію при атеїзмі, другі замалу. Правда буде десь по середині. Та не йде тут тільки про ступінь, але передовсім про незластиве зіставлення явищ. Якщо б було правдиве твердження атеїстів, що наука противиться вірі, то тоді великою загадкою був би факт, що між великими умами атеїсти не тільки становлять меншість, але й квалітативно не

дорівнюють віруючим. Для ілюстрації подаємо ось таке зіставлення:

Freud, Haeckel, Schopenhauer, Spinoza	—
	атеїсти.
Pasteur, Newton, Leibnitz, Descartes	—
	віруючі.

Ще куди виразніше виступає те відношення в старинній грецькій філософії. Цицерон, пишучи про богів, вичисляє з поміж грецьких філософів тільки двох уповні здецидованих атеїстів: *nullos esse omnino deos Diagoras Melus et Theodorus Syrenaicus putaverunt*¹⁾.

Що ж дали людству Діагор з Мелю й Теодор з Киренаїки в порівнанні з віруючими грецькими мудрцями, з котрих наведемо тільки загально у світі відомих: Анаксагора, Пітагора, Сократа, Платона, Аристотеля. Якжеж атеїсти пояснять ці факти? Чех Drtina пише:

„Філософія й наука є виключно проявом розуму; а релігія дає образ світу й життя після потреб другої, сильнішої половини людського єства, себто чуття та волі“²⁾. „Догми, що творять частину релігійних поглядів на світ і життя, основиються на мітах і символах. Релігія повстала з чуттєвої, вільної чинности людського духа, тому ні найменше не наближується до наукових понять“³⁾.

З того виходило би, що Анаксагор, Пітагор, Сократ, Платон, Аристотель, Descartes, Leibnitz, Newton, Pasteur і взагалі всі віруючі великі уми не змогли визволитися від свого почування, що любується в мітах і символах, і тому ні найменше не наблизилися до наукових понять — а Drtina, Freud і всі їм подібні визволитися від свого почування й наблизилися до наукових понять. Зіставлення виходить образливим для одної й другої сторони, а це вже достаточний критерій, що погляд атеїстів на відношення науки до атеїзму є нестійкий, фалшивий.

Погляд християнських апологетів, що властивою причиною атеїзму є грішний стан душі, виходить образливим для атеїстів через свою односторонність. У душі віруючої людини усі релігійні мотори в русі, тому їй ясно, що вона могла би позбутися віри тільки штучно й насильно — через гріх гордості ума чи якийсь інший. І здається такій людині, що це так само мусить бути також в атеїстів. Алеж насильний атеїзм не є щирий, ані справжній. Таким „атеїстом“ я був уже в II. гімназ. класі і добре памятаю, що я сам не вірив у те, що виговорював проти Бога; це був дійсно грішний „атеїзм на показ“. Невжеж можна би з тим погодитися, що атеїзм у всіх атеїстів штучний і нещирий? Знаю людей, старших, розважних інтелігентів, котрі

¹⁾ De natura deorum, l. 1, c. 1.

²⁾ Prof. Dr. Fran. Drtina: Rozwój umysłowy ludów Europy (переклад з чеського), Warszawa 1904. Стр. 10.

³⁾ Тамже, стор. 14.

жалувалися передо мною, що хочуть вірити, а не можуть, не приходять у своїй душі ніякого опертя для віри. В таких людей релігійні мотори віри нечинні. Ясно, що такі атеїсти можуть бути зовсім моральні, бо атеїзм у них не виріс із гріхів, ані гріхи його не піддержують, але щось зовсім інше.

Нема сумніву, що значний процент дітей, вихованих у безбожницьких більшовицьких школах, є справжніми атеїстами задля виховання. Старші, мудріші (учителі) вмовили в молодших, духово слабших саме такий світогляд, саме так уформували їх душу. Значить, що тут для прийняття атеїзму рішальна саме „наука“ (така наука), а не грішний настрій душі.

Побачимо, що модерний атеїзм, так страшенно поширений по світі, також треба пояснювати аналогічною причиною — „наукою“, а не грішним станом душі.

3. Атеїзм родиться і поширюється в парі з наукою. Між простолюттям нема атеїстів, а якщо є, то вони виховані інтелігентами, або бодай їх книжками. Того ніхто не в силі заперечити, що кожна людина з природи є релігійним єством, кожна, розвиваючись духово, простолінійно й цілком певно мусить дійти до віри в Бога. Віру можна тільки втратити, а це стає можливе щойно на якомусь ступні науки. Грішний стан душі взагалі не є і сам собою не може бути, що так скажемо, творцем атеїзму.

Грішний простолюдин скаже: Нехай на другому світі піду до пекла, але тут собі вжию!... Він взагалі не є здібний визволитися від релігії.

А інтелігент, коли схоче рятуватися перед своїми гріхами, може піти тим шляхом, що веде до заперечення Бога і релігійного значіння гріхів. Але що в його душі дає йому ту спромогу? Грішний стан душі? Тоді цей чинник також простолюдинові давав би таку саму спромогу.

Ясно виходить, що властивим творцем атеїзму може бути тільки „наука“ чи то „ученість“.

Це перший момент, чому атеїсти, всі без виімку і так уперто, хваляться своїм атеїзмом наче наукою (атеїзм це ніби наука).

Про тип людини атеїста знав уже псалміст. Відомі ці його слова: „Сказав безумний у свому серці: нема Бога“ (Пс. 13, 1).

Треба розрізнити практичних і теоретичних безбожників. Практичні так живуть, як коли б Бога не було; деколи може й скажуть „нема Бога“, може й не люблять над тим призадумуватися, все таки, вони не є вповні здецидовані. Важне ствердити, що навіть на глибоко віруючих часами надходять сумніви, а практичні безбожники з того стану речі беруть для себе те, що для них приємніше.

Про практичних безбожників знає також простолюття і мабуть саме той тип мав на думці псалміст.

У тому самому псалмі читаємо дальше: „Господь з неба споглянув на людських синів, щоби побачити, чи є такий, що розуміє або шукає Бога. Але ж усі відступили, всі стали не-

потребами; нема такого, що робив би добре, нема ні одного". Простолюддя деколи називає безбожниками й таких людей, котрі в дійсності не мають нічого спільного з атеїзмом, тільки що вони мають інакшу віру, як окружаюче їх простолюддя, і тою своєю вірою валять деякі релігійні святощі простолюддя. Грецькі філософи Анаксагор, Сократ і Аристотель були обжаловані як „безбожники“ — вороги батьківського грецького політеїзму. Сократ, як відомо, був засуджений на смерть, а Анаксагор і Аристотель врятувалися втечею.

Сонце, місяць, землю і т. ін. греки уважали за божества, а Анаксагор учив, що сонце не є ніяким божеством, тільки „розжареним каменем“. Наука тут виступила до боротьби з вірою простолюддя і частинно „здемаскувала“ віру, відкрила її помилку.

Це другий момент, задля котрого атеїсти називають свій атеїзм наукою і задля котрого важуться твердити, що ніби наука здемаскувала, поборолла віру.

Часто буває, що наука демаскує, поборює науку: нова наука опрокидує давнішу науку. Але ж задля цього наука не пропадає, тільки відроджується.

В дійсності так само є і з вірою, коли її наука частинно демаскує: вона не пропадає, тільки відроджується, отрясається від помилок. Та атеїсти неприхильно ставляться до релігії й такі конфлікти між наукою й вірою інтерпретують корисно для себе, а „на погибіль“ релігії.

Невже дійсно нова астрономія здемаскувала й поборолла християнську віру? Ні, тільки прочистила поняття, що їх давніші християни мали про небо й пекло. Але атеїсти це інакше коментують. Так нпр. Fr. Jodl пише: „Небо і пекло, добре відомі мешкання святих і проклятих, губляться в безмежному просторі, в котрому нема ні „вгорі“, ні „вдолі“; престол Найвищого захитаний, а людина заворотно побачила себе, що висить в порожні на вільному шляху“¹⁾. Про те саме широко розводиться Séailles у цитованій розвідці.

В дійсності справа так стоїть, що нова астрономія поборолла давну астрономію, систему поганина Птолемея, до котрої вчені християни в попередніх віках були пристосували свої погляди про небо й пекло. І не диво, що книжка Коперника про геліоцентричну систему спершу попала на індекс як „безбожна“, бо до чого люди в релігійній сфері привикнуть, від цього їм не легко відірватися та примінитися до нововідкритої правди.

Ми віруючі асимілюємо нашу віру до того, що знаємо про світ. Цього домагається принцип гармонії в нашому світосприйманні. І певне посту науки (нпр. при поняттях про створення і вік людини, про душу) ще неоднo викриє таке, що спершу буде разити наших потомків, котрі унаслідять наші поняття, але опісля вони переведуть нову асиміляцію своєї віри з нововідкритими правдами.

¹⁾ Friedrich Jodl: Wissenschaft und Religion. Frankfurt a. M. 1909. Стр. 4

